

ВІТЧИЗНЯНА ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ

Удріс І. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті розглядаються перспективи професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва. На основі огляду провідних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти простежуються шляхи удосконалення навчального процесу і обґрунтовується необхідність внесення змін у нормативне та методичне забезпечення спеціальності.

Ключові слова: художник-педагог, стандарти вищої освіти, удосконалення навчального процесу.

Аннотация. Удрис И. Н. "Отечественное художественно-педагогическое образование в контексте Болонского процесса: проблемы и задачи". В статье рассматриваются перспективы профессиональной подготовки учителей изобразительного искусства. На основании обзора ведущих тенденций развития современного высшего образования прослеживаются пути совершенствования учебного процесса и обосновывается необходимость внесения изменений в нормативное и методическое обеспечение специальности.

Ключевые слова: художник-педагог, стандарты высшего образования, совершенствование учебного процесса.

Annotation. Udris I. M. "Domestic artistically-pedagogical education in a Bolonskiy user structure: problems and tasks". The prospects of professional preparation of teachers of fine art are examined in the article. On the basis of review of leading progress trends of modern higher education the ways of improvement of educational process are traced and the necessity of bringing of changes for the normative and methodical providing of speciality is grounded.

Keywords: artist-teacher, standards of higher education, perfection of educational process.

Постановка проблеми. Докорінні зміни, що відбуваються в суспільному житті України, вимагають оновлення змісту професійного навчання відповідно до нових соціально-політичних, економічних і культурно-освітніх потреб. Останнім часом все більшого значення набуває проблема долучення вітчизняної освіти до загальносвітових інтеграційних процесів, зокрема – входження до європейського освітнього простору, визначеного Болонською декларацією 1999 року.

Нинішній етап оновлення національної вищої освіти ставить нові завдання перед художньо-педагогічною освітою, вимагає узагальнення інноваційного педагогічного досвіду з метою розробки сучасної методології та методики підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

Робота виконана в контексті програми НДР Криворізького державного педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади сучасної мистецької та художньо-педагогічної освіти висвітлюються у дослідженнях та публікаціях відомих вчених О. Рудницької, С. Черепанової, А. Чебикіна, В. Даниленка, Л. Масол, О. Головченко, М. Резніченка. Окремі аспекти реформування сучасної освіти у контексті зарубіжного досвіду висвітлюються у працях О. Дубовик, Т. Іванової, Л. Овдієнко, І. Туманова та інших.

Формулювання цілей статті. На сьогоднішній день проблема оновлення змісту художньо-педагогічної освіти є актуальною. Зростає інтерес до визначення кваліфікаційних вимог, обсягу фахової підготовки та професійних якостей випускників вітчизняних художньо-графічних факультетів. Наша стаття присвячена дослідженню провідних складових фахової підготовки вчителів образотворчого мистецтва на сучасному етапі.

Результати дослідження. Мистецтво як духовний феномен протягом століть сприймалось у якості джерела творення духовного досвіду людства. Сучасна наука трактує мистецтво як основний компонент художньої культури, а останню – як вагому складову загального культурно-історичного процесу. Мистецтву об'єктивно притаманна здатність впливати на духовний світ людини, а через нього – на суспільні відносини. Така впливовість на людину світу мистецтва пов'язана з його сутністю та поліфункціональністю. В культурологічно-мистецтвознавчих дослідженнях найчастіше виділяються такі художні

функції як пізнавальна, соціальна, комунікативна, суспільно-перетворююча, компенсаційна, виховна, естетична, художньо-концептуальна та інші. На нашу думку, в сучасному суспільстві особливого значення набувають естетична, виховна та пізнавальна функції, що утворюють нерозривну єдність. Саме завдяки цим якостям виникає на основі спілкування між мистецтвом та глядачем реальний вплив мистецьких творів на неусвідомлені смаки та свідомі ідеали людини, а через них – на її поведінку і діяльність. Впливаючи на всі сторони духовного життя людини – на його розум і почуття, волю і уяву – мистецтво виховує людину. Можна сказати, що формування людської особистості в її духовній цілісності є вищим результатом, основним призначенням мистецтва на сучасному етапі розвитку цивілізації [3,27].

У світлі сказаного стають зрозумілишими і значення мистецтва в освітньо-виховному процесі підростаючого покоління і роль вчителя, викладача, від якого безпосередньо залежить якість результату. Одним з конкретних кроків по вирішенню проблеми є поглиблення і удосконалення педагогічної освіти взагалі і конкретно – підготовки вчителів творчих спеціальностей [6,37].

Сучасні навчально-виховні заклади – від дитячого садка до університету – відчують потребу у високопрофесійних педагогах-художниках, які творчо працюють, обов'язково виявляють себе в одному з видів практичної мистецької діяльності і, крім того, володіють педагогічними прийомами та методами, вміють організувати, навчати, пояснювати, опитувати, а найголовніше – люблять свою професію. Сучасний вчитель образотворчого мистецтва повинен мати чіткі власні ідеали і переконання, бути носієм етичних і моральних норм, мати високорозвинене естетичне почуття і художній смак. Та головним для педагога лишається рівень його професійної майстерності, уміння сприймати нове, збагачувати свої знання. Саме володіючи такими якостями, він зможе результативно впливати на формування свідомості, духовної культури у молоді, загальнофілософського світогляду, виховувати образне мислення.

Підготовка такого вчителя для національної школи має свою специфіку і складності. Багато в чому ці проблеми обумовлені загальними тенденціями розвитку освіти в сучасному світі.

Освіта як один із значущих суспільних інститутів в останні десятиліття ХХ століття викликає зростаючий інтерес міжнародного співтовариства. Фундаментальні зміни у суспільстві обумовили усвідомлення необхідності трактування освітнього процесу як умови розвитку особистості в соціокультурній реальності, зорієнтованій на майбутнє. Значною мірою ціннісні орієнтації освітньої системи розвинених країн трансформувались протягом останніх десятиліть під впливом таких імперативів як перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства, необхідність адаптації до умов, що швидко змінюються, вимоги економічного споживання, розуміння необхідності безперервної освіти та соціального співробітництва [1,41]. Останнім часом на одне з чільних місць виступає значимість полікультурної освіти. Велику роль в усвідомленні особливостей та подальших шляхів розвитку освітнього процесу відіграли дослідження науковців.

Ще у 1972 році група експертів під керівництвом Е. Фора підготувала доповідь ЮНЕСКО “Жити, щоб вчитися”, де основоположною стала думка про те, що людина може реалізуватись лише за умови отримання упродовж всього життя нового соціокультурного досвіду та удосконалення того, що вже має. Та ж концепція освіти та її ролі у вирішенні глобальних проблем сучасності міститься у доповіді членів Римського клубу 1979 року “Немає межі навчанню” [2,31]. Основну увагу в ній приділено зв'язку освітньої діяльності з соціокультурною ситуацією, в якій діє людина. Значну стурбованість суспільства викликали дослідження американських науковців 1980-х років. Вони дійшли висновку, що вперше від ХІХ ст. генерація американців, народжених у 1961-1981 роках, буде менш освіченою, ніж попередня. Це “Покоління-Х, або Покоління-13”, як його названо, було виховано швидше не батьками, а спеціалізованими навчально-виховними закладами та мас-медіа, тому основну причину ситуації фахівці вбачали у низькому загальнокультурному рівні вчителів [7,55].

Новою соціальною, а тим самим і освітньою орієнтацією сьогодні у Франції, США та інших країнах вважається “полікультурна компетентність”, тобто, позитивне ставлення до розмаїття культур, звичаїв, мов, поглядів у всіх галузях життя. Характерно, що прихильники освітніх реформ останнім часом в своєму баченні удосконалення освіти

переносять акценти від закликів до оновлення соціальної організації суспільства на розвиток власної культури та власних якостей особистості. Особливої уваги в цьому контексті набуває вища педагогічна освіта, формування особистості педагога, його культури.

У нашій країні в системі освіти також мають місце схожі процеси та свої власні проблеми, що викликали від середини 1990-х років все зростаюче усвідомлення необхідності її реформування. Зокрема, згідно наказу Міністерства освіти України в 1998 року розпочато роботу по введенню в дію “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)” та по нормативному та навчально-методичному забезпеченню підготовки фахівців з вищою освітою. Розробка системи складових стандартів вищої освіти здійснювалась робочими групами за спеціальностями впродовж ряду років і її перший етап завершився у 2003 році затвердженням стандартів вищої освіти (за напрямками підготовки) освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”. Ця система передбачала, як відомо, триступеневу освіту: бакалавр, спеціаліст, магістр. Проте, активне вивчення світового педагогічного досвіду та необхідність входження нашої країни до єдиного Європейського освітнього простору обумовили певні зміни концепції сучасної національної вищої освіти, згідно яких визнано доцільним перехід на поширену в більшості країн двоступеневу освіту: бакалавр; магістр. Заявлені зміни викликали різнопланові дискусії серед фахівців, зокрема – відносно відповідності вже затверджених стандартів новій освітній концепції та відносно сфери використання бакалаврів. Активно обговорюються зазначені проблеми і в галузі педагогічної освіти.

Спеціальність “Образотворче мистецтво” напрямку підготовки “Педагогічна освіта” теж має комплект нормативного забезпечення для навчання бакалаврів. Аналіз цих документів та розробка на їх основі нових навчальних планів колективом викладачів художньо-графічного факультету КДПУ дозволяє зробити висновок, що побоювання стосовно якості підготовки бакалаврів як повноцінних вчителів образотворчого мистецтва дуже перебільшені. На нашу думку, опоненти визнання бакалаврів як фахівців із завершеною вищою освітою недостатньо беруть до уваги основоположну зміну концепції сучасної освіти: зорієнтованість на самостійне навчання студентів.

Якщо порівняти п'ятирічні навчальні плани спеціальності кінця 1980-х – початку 1990-х років із сьогоденними чотирьохрічними, то спостерігаємо зменшення аудиторної підготовки майже на 1000 годин. Водночас, сучасні навчальні плани передбачають включення до теоретичного навчання понад 2500 тисячі годин самостійної роботи, що трактується як повноцінна складова навчального процесу. Таким чином, обсяг навчального матеріалу, який має опанувати сучасний бакалавр, принаймні є таким самим, а фактично – більшим, ніж у попередні роки. Зрозуміло, що новий зміст навчання вимагає докорінних змін всіх навчальних програм, відповідного методичного забезпечення, а головне – змін традиційних уявлень викладачів і їх взаємостосунків зі студентами. Потребують удосконалення також засади контролю знань: необхідно передбачити збільшення обсягу часу консультативно-звітного спілкування студентів з викладачами.

Одним з провідних завдань сучасного педагогічного процесу у вищій школі є реалізація молодої людини як особистості, розвиток самостійності, відповідальності і активності кожного студента. Нові підходи створюють сприятливі умови для реалізації студентами власних потенціальних можливостей. У повній мірі сказане стосується і майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Зміна ставлення до процесу навчання, відбита в стандартах вищої освіти, крім вже зазначеного збільшення обсягу самостійної роботи має ще одну важливу особливість, що передбачалась і раніше, але практично мало реалізувалась. Маємо на увазі збільшення питомої ваги дисциплін за вибором студента у нових навчальних планах.

З практики зарубіжної вищої освіти відомо про зростання тенденції до диференційованого навчання у вищій школі. Так, в американських університетах 1990-х років від 30 % до 50 % загального навчального часу належить елективним, тобто, вибіркоким, дисциплінам. Гнучкі навчальні плани дозволяють враховувати нахили кожного студента та специфіку регіональної освіти [1,47]. У вітчизняних умовах ми вважаємо, що одним з конкретних кроків по збільшенню частки елективних дисциплін повинно стати розширення переліку спеціалізацій за вибором студентів.

Художньо-графічний факультет КДПУ вже має початковий досвід запровадження таких спеціалізацій. У 2000 році на факультеті було

відкрито додаткову спеціалізацію “Дизайн реклами”, яку студенти, що вступили на основну спеціальність, можуть опанувати на контрактній основі. При формулюванні кваліфікаційних вимог спеціалізації враховувався напрямок освіти та зміст основної спеціальності, що дало можливість скласти освітньо-професійну програму обсягом біля 600 годин, які читаються у 2-10 семестрах. Не вдаючись у деталі, можемо лише зазначити, що кількість абітурієнтів, які мають бажання вступити на факультет, зростає в останні роки у три рази і це свідчить про правильність обраного шляху. Проте, запровадження вибіркової спеціалізації як додаткової, створює низку проблем, серед яких неабияке місце займає перевантаженість студентів.

Складаючи навчальні плани у 2004 році згідно нових стандартів ми ввели три вибіркової спеціалізації – “Дизайн реклами”, “Дизайн одягу” та “Фітодизайн” в основний обсяг годин. Залишилась і традиційна спеціалізація “Художня праця”. Вважаємо доцільним на майбутнє подальше розширення переліку вибіркової спеціалізації, що сприятиме поліпшенню якості підготовки фахівця згідно сучасних вимог. У цьому контексті хочеться торкнутись ще одного важливого аспекту змісту художньо-педагогічної освіти, а саме – її взаємовідносин із сучасною художньою культурою.

Аналіз історії методів малювання і змісту навчання образотворчим дисциплінам доводить, що у всі часи ця проблема залежала від загальних естетичних установок та розвитку мистецтва кожної конкретної доби [4,4]. Таким чином, якість підготовки сучасного художника-педагога залежить від його здатності адаптуватись до нових умов життя, уміння виконати художню роботу з врахуванням існуючих сьогодні естетичних вимог і навчити цьому інших. Тобто, в центрі уваги опиняється всебічне освоєння мови образотворчого мистецтва, що здійснюється на основі різних рішень передачі реальної дійсності за законами та закономірностями сучасного формоутворення в мистецтві [6,34]. Як відомо, сучасна художня культура – це культура синтезу мистецтва і техніки, отже особливої ваги у мистецько-педагогічному процесі набувають дизайнерські напрямки навчання.

Висновки. Сучасні перебудовчі процеси в Україні, її зорієнтованість на входження у систему світових економічних,

політичних та культурних зв'язків об'єктивно обумовлюють необхідність визначення якісно нового змісту і мети національної освіти з опорою на вітчизняні традиції та використанням позитивного досвіду інших країн. Зокрема, чітке усвідомлення завдань художньо-педагогічної освіти дасть змогу створить передумови для підготовки конкурентноспроможних фахівців міжнародного рівня.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проблема удосконалення інноваційного педагогічного досвіду підготовки фахівців у галузі художньо-педагогічної освіти залишається актуальною і потребує подальшого вирішення. Викладені матеріали можуть бути використані у побудові процесу навчання на художньо-графічних факультетах.

Література

1. Дубовик О. Культурологічне забезпечення університетської освіти в США // *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: 36. наук. праць.* – Львів: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 40-48.
2. Іванова Т. Культурологічні проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти // *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта: 36. наук. праць.* – Львів: Світ, 1998, Вип. 3. – С. 30-35.
3. Мороз Н. Формирование личности-эстетический и нравственный идеал // *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта: 36. наук. праць.* – Львів: Світ, 1998. – Вип. 3. – С. 25-29.
4. Рудницька. Теоретичні засади сучасної мистецької освіти // *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Художня освіта: 36. наук. праць.* – Львів: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 3-12.
5. Туманов И. Подготовка художника-педагога и современная художественная культура // *Искусство и образование.* – № 3 (25) 03. – С. 33-37.
6. Чебикін А. Художня освіта в Україні XXI століття (культуротворчий аспект) // *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Художня освіта: 36. наук. праць.* – Львів: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 30-39.
7. Halacinska Kinga. Kupiona tozsamosc // *Reklama plus.* – Poznan, 1999. – № 1. – С. 53-56.